

POZDER PÉTER

EGER KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉNEK VÁLTOZÁSAI

Abstract: (Changes in the administrative area of Eger) The author has been investigating the central functions of Eger, one of Hungary's oldest towns, the county town of Heves County. The purpose of his research has been to define the sphere of attraction of Eger. The present short paper presents the changes of area in the administrative functions of the town.

In the study of administrative changes in Heves County and the District of Eger in has been discovered the over the past 90 years the administrative area of Eger has expanded, on the one hand, to the east and north by moving the county borders towards Borsod-Abaúj-Zemplén County, and, on the other hand, to the west by attaching the District of Pétervására to the District of Eger.

Egy központi szerepkörrel rendelkező város múltbeli vonzáskörzetének és annak változásainak a kutatása, feltárása meglehetősen összetett feladat. A kutatásnak egyrészt határt szab a megfelelő adatok hiánya, másrészt az eltérő módszerek alkalmazása, bár ez utóbbiakról igen hasznos összegző és értékelő munka is született (DÖVÉNYI Z. 1977.). A történelemtudomány, a gazdaságtörténet és a településtudomány is foglalkozik e kérdéssel (GYIMESI S. 1975., BÁCSKAI V. - NAGY L. 1984.)

Eger múltbeli vonzáskörzetének és annak változásainak vizsgálata nagyobb tanulmányt igényel, a város jelentős történelmi szerepköréből eredően. Jelen munkámban a városnak csak a közigazgatási szerepkörét vizsgálom.

A közigazgatás, a politikai és gazdasági élet irányítása minden korszakban központi jelentőséggel bír. A feudalizmusban, amíg a magán-

és közhatalom nem válik el élesen, a földesúri gazdaság központja szükségszerűen az adott terület politikai életének szervezését is ellátta.

A magyar történelem folyamán a királyi birtokokon szervezett várispánságokból fejlődött ki a nemesi vármegye. A vármegyék ősi területét meghatározni igen nehéz, mivel a királyok adományozásai által egyes területek mindig más vármegyékhez csatolódtak.

A középkor folyamán a királyi várispánság központja Hevesen volt, -- innen a megye elnevezése is -- a megyegyűléseket is itt vagy Verpeléten tartották. Eger helyzete egyedülálló volt az állami közigazgatás szempontjából, mert két megye határán feküdt. Ez időszakban az Eger patak jobb oldala Heves, a bal pedig Borsod vármegyéhez tartozott, így a vár és a püspökség is Borsod megye területén feküdt. E furcsa helyzetet csak az 1807. évi 29. tc. oldotta meg, amelynek értelmében a város Eger patakon túli részét Tihamér, Almagyar, Cegléd és Szőlöske településekkel együtt Borsodtól Heves vármegyéhez csatolták.

A 16. században Eger lesz a vármegye székhelye. Innen történt a megye irányítása, itt tartózkodtak a megyei kormányzat vezetői, sőt ekkor már rendes székháza, "domus nobilitatis"-a is volt. 1569-ben Külső-Szolnok vármegyét Heveshez csatolta az országgyűlés, mivel a török által elfoglalt vármegyének vezetői nincsenek, "... ezentúl Külső Szolnok vármegyének Heves vármegye szolgáltatson igazságot." (M. ALBERT F. 1868.)

Eger vármegyeszékhelyi funkcióját csak a török uralom szakította meg 1596-1687 között, de a törökök is igazgatási központtá tették a várost. Eger a Duna-Tisza közének, valamint Hatvantól Debrecenig terjedő országrésznyi területnek -- a török közigazgatás legnagyobb területi egységének, a vilájetnek (elajetnek) -- a központja lett. Ekkor hasonló funkciót töltött be Buda, Kanizsa és az erdélyi területen Nagyvárad és Temesvár.

A vármegyén belüli járások fokozatosan alakultak ki. A járások igazgatási és bírói feladatokat láttak el. A járási székhely mindig a megválasztott szolgabíró lakhelye volt, ezért a járások területe és határai állandóan változtak.

1867-ben Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesített vármegyékben négy járás volt. (1. táblázat M. ALBERT F. 1868.)

1. táblázat

Heves és Külső Szolnok vármegye járásai 1868-ban

Járás	Lélekszám (fő)	Terület (négyzetmérföld)
Mátra	29003	13,19
Gyöngyös	58855	14,85
Tarna	90995	23,72
Tisza	142684	65,66
Összesen:	321537	117,42

Háromszáz évig tartott a két vármegye fuziója, majd 1867-ben szétváltak. Ezután Heves vármegyének maradt 116 községe 208000 lakossal, 73 négyzetmérföld területtel. (BOROVSKY S. 1909.) A 19. században jelentősebb határváltozások nem történtek, csak 1884-ben a Borsod megyei Felsőtárány községet -- amely Egertől északkeletre fekszik -- Heves megyéhez csatolták.

A kiegyezés után meginduló kapitalista fejlődés új közigazgatási szervezetet igényelt. Ezek Heves megyében a feudalizmusban kialakult központokra épültek, mivel itt új gazdasági központok nem jöttek létre. Ebben az időszakban a megye közigazgatásában csak kisebb belső változások történtek.

A felszabadulás után az ideiglenes Nemzeti Kormány a magyar közigazgatás területi beosztásának ideiglenes rendezéséről döntött. Eger szempontjából is érdemleges változást hozott, mert a közvetlen környezetében lévő Andornaktályát, Ostorost, valamint északon Bélapátfalvát, Balatont, Borsodszentmárton (ma. Bükkszentmárton), Mónosbél Borsod-Gömör vármegyéből Heveshez csatolta. Az ideiglenes rendezésről szóló rendeletet csak részben hajtották végre, így csak az 1950-es átfogó közigazgatási rendelet hozott eredményt. Eszerint Heves megyétől Szolnok megyéhez csatolták

a tiszafüredi járás Tisza balparti községeit: Nagyivánt, Örvényt, Tisza-füredet, Tiszaigart, Tiszaörsöt, Tiszaszőlőst. Nógrád megyéhez került: Hasznos, Pásztó, Szurdokpüspöki, Tar, Nagybátony, Maconka, Mátramindszent, Dorogháza és Szuha. Heves megyéhez csatolták: Pest megyéből Boldog és Kerekharaszt községeket, Nógrád megyéből Lőrincit, Zagyvaszántót, Herédet és Nagykökényest, Borsod-Gömör megyéből Borsodszemerét (ma: Mezőszemere), Egerfarmost, Noszvajt, Novajt, Szihalmot, Szilvásváradot és Nagyvisnyót.

E jelentős rendezés óta a megye határai nem változtak, csak a járáshatárok módosultak.

Az Egeret is érintő változások a következők voltak: 1961-ben Felnémet községet Egerhez csatolták, 1966-ban a pétervásárai járást az egrivel összevonták, 1972-ben Eger városkörnyéki településének minősítették Felsőtárkányt, Noszvajt, Szarvaskőt, így irányítás és fejlesztés szempontjából szorosabban a városhoz tartoznak.

1984. január elsejével a járások megszűntek.

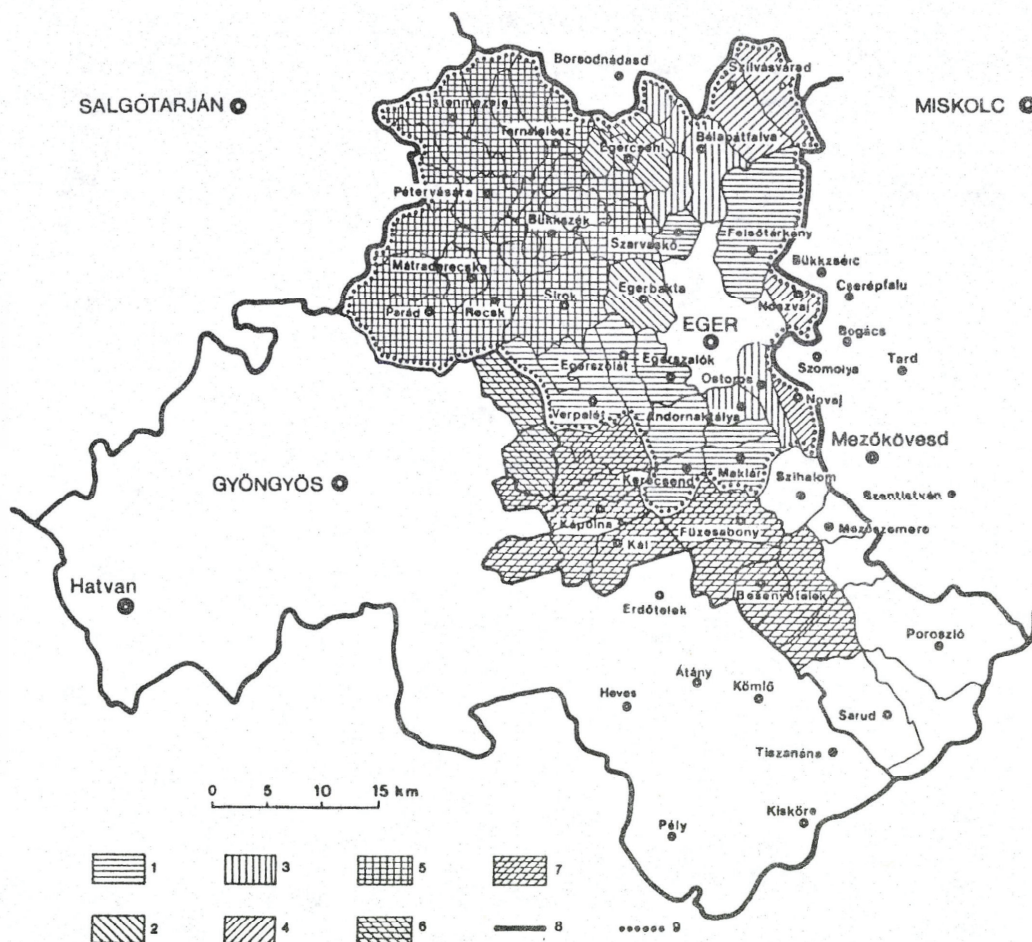
Az Egri járás területi és népességszámának változásait az 1. ábra és a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat

Az Egri járás népességszám változásai 1890-1980 között

Év	A települések		Eger (Felnémettel együtt)	Összesen
	száma	lakossága		
1890	23	38 390	23 964	62 354
1920	26	48 592	30 902	79 494
1949	32	63 329	31 844	95 173
1960	25	40 975	38 671	79 646
1970	48	71 018	47 960	118 978
1980	48	69 413	60 897	130 310

1. ábra Az egeri járás területének változásai 1895-1984 között

1. Az egeri járáshoz tartozik 1895 óta
2. Az egeri járáshoz tartozik 1919. július 1-től
3. Az egeri járáshoz tartozik 1946. január 1-től
4. Az egeri járáshoz tartozik 1950. február 1-től
5. Az egeri járáshoz tartozik 1966. július 1-től
6. A gyöngyösi járáshoz csatolva 1919. július 1-től
7. A füzesabonyi járáshoz csatolva 1950. február 1-től
8. Megyehatár
9. Járáshatár 1966-tól 1984-ig, ma az egeri terület határa

Heves megye és az egri járás közigazgatási változásait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az utolsó 90 évben egyrészt Borsod-Abaúj-Zemplén megye felé, a megyehatár keleti és északi irányába való kiterjesztésével bővült Eger közigazgatási területe. Másrészt -- bebizonyosodván, hogy az 1950-ben létrehozott járási beosztás elaprózott volt -- a pétervásárai járással való összevonása északnyugat felé terjesztette ki Eger hatáskörét.

Településföldrajzi kutatásaim során Eger vonzáskörzetét befolyásoló tényezők vizsgálata után először a város egyes ágazati: kiskereskedelmi-, piaci-, oktatási-, szolgáltatási-, egészségügyi-, munkaerővonzási körzeteit határoztam meg. Ezek ismerete lehetővé tette, hogy Eger komplex (általános) vonzáskörzetét is meghatározzam az 1980-as évek elején betöltött funkciói alapján. (POZDER P. 1986.)

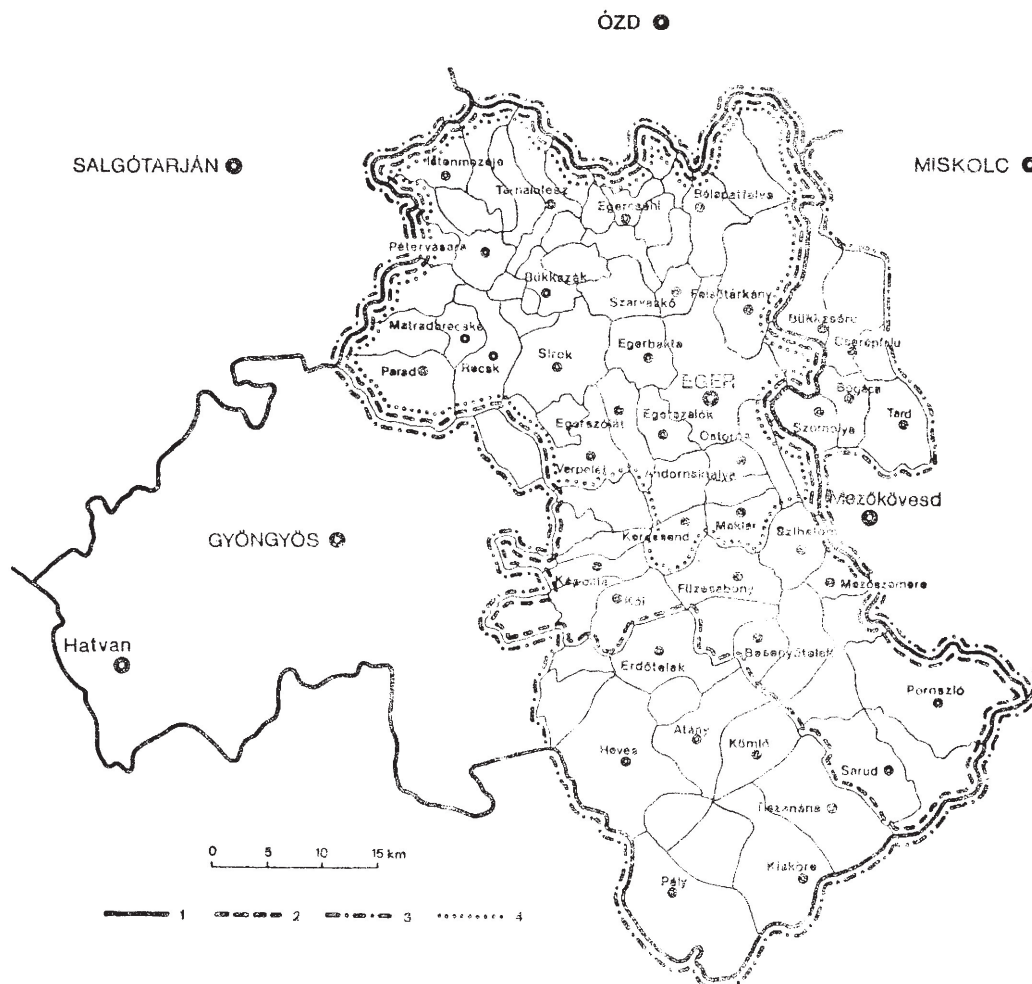
Ezekután az egri terület -- egykori járás -- helyzetét összevethettem Eger általános vonzáskörzetével (2. ábra)

A következő főbb megállapításokat tehettem meg:

1. Eger általános vonzáskörzetére jellemző, hogy kiterjedése nagyobb mint az 1980-as módosított Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió által kijelölt vonzáskörzet. Az egykori hevesi járás községei és Heves város is Egerhez vonzódik. (E terület akkor fog igazán Heves városhoz vonzódni, ha annak városi funkciói megerősödnek.)

2. Eger általános vonzáskörzetének sajátos vonása, hogy a város "megyeszéki" fekvése miatt Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések: Bükkzsérc, Cserépfalu, Cserépváralja, Bogács, Tard, Szomolya is vonzáskörzetébe tartoznak. E települések legerősebben munkaerő, oktatási és kereskedelmi szempontból vonzódnak Egerhez, a közigazgatási funkciókat Mezőkövesd látja el számukra. E hat település lakossága (9140 fő) Eger általános vonzáskörzetének 5,3 %-át adja.

3. E tények -- természetesen e szűkebb térségre vonatkozó alaposabb vizsgálat után -- felvetik a megyehatár rendezésének, illetve az egri terület kibővítésének kérdését, hiszen e térségben a közigazgatási határok módosítása, ha megkésve is, de mindig követte a társadalmi-gazdasági fejlődést.

2. ábra Az egri terület -- egykori járás -- helyzete
Eger általános vonzáskörzetén belül

1. Megyehatár
2. Az OTK szerinti vonzáskörzet határa
3. Az általános vonzáskörzet határa
4. Az egri terület határa
(az egykori egri járáshatár)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BÁCSKAI VERA - NAGY LAJOS, 1984. Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban Akadémiai Kiadó, Budapest, 402.
2. BELUSZKI PÁL, 1967. A magyar városok központi szerepköre Statisztikai Szemle, 45. 543-563.
3. BERTHA JÓZSEF, 1974. Heves megye anyakönyvi kerületei A Heves megyei Levéltár segédletei 1. Eger, 52.
4. BÉL MÁTYÁS, 1730-1735. Heves megye ismertetése Fordította és magyarázatokkal ellátta: Soós Imre, Eger, 120.
5. BORICS LÁSZLÓ - KÉRI ANDRÁS, 1982. Eger kialakulása és fejlődése, funkcionális és morfológiai változásai Földrajzi Értesítő, XXXI. 287-300.
6. BOROVSZKY SAMU (szerkesztő), 1909. Heves vármegye - Magyarország vármegyéi és városai, Budapest, 699.
7. BORSOS JÓZSEF (szerkesztő), 1961. Vidéki városaink Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 443.
8. BREZNAY IMRE, 1933. 1934. Eger a XVIII. században Eger, I-II. 288., 336.
9. DALLOS FERENC - SZABADY EGON (szerkesztők) 1966. Magyar Városok Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 96-103.
10. DÖVÉNYI ZOLTÁN, 1977. A vonzáskörzetek történeti kialakulásának és változásainak vizsgálati lehetőségeiről Alföldi Tanulmányok, I. 132-142.
11. EPERJESSY KÁLMÁN, 1971. Városaink múltja és jelene Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 308.
12. GYIMESI SÁNDOR, 1975. A városok a feudalizmusba való átmenet időszakában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 273.
13. HEVES MEGYE ADATAI, 1980. évi népszámlálás 10. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1981.
14. HEVES MEGYE STATISZTIKAI ÉVKÖNYVE, 1960, 1970, 1980. KSH Heves megyei Igazgatósága, Eger, 1961, 1971, 1981.
15. KEMÉNY GYÖRGY, 1909. Heves vármegye közigazgatási leírása. Budapest, 49.

16. KLEB BÉLA, 1978. Eger múltja a jelenben - a város alatti üregek településtörténeti és építésföldtani vizsgálata
Budapest, 399.
17. KULCSÁR VIKTOR, 1975. Heves megye és városai - Magyarország megyéi és városai, Kossuth Kiadó, Budapest, 323-349.
18. LADÁNYI MIKSA (szerkesztő) 1936. Hevesvármegyei ismertető és adattár, A Magyar Városok Monográfiájának Kiadóhivatala
Budapest, 665.
19. M. ALBERT FERENC, 1868. Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesült vármegyéknek leírása, Eger, 548.
20. MENDÜL TIBOR, 1963. Általános településföldrajz
Akadémiai Kiadó, Budapest, 567.
21. NAGY JÓZSEF, 1978. Eger története, Gondolat, Budapest, 389.
22. POZDER PÉTER, 1986. Eger komplex vonzaskörzete
Földrajzi Közlemények XXXIV. 96-106.
23. SOÓS IMRE, 1975. Heves megye községei 1867-ig, Eger, 544.